

УДК: 376.056.36.015.311:176]-055.25-053.6

УМОВИ ФОРМУВАННЯ АДЕКВАТНОЇ СТАТЕВО-
РОЛЬОВОЇ ПОВЕДІНКИ У ДІВЧАТ-ПІДЛІТКІВ З
ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

М.В. Мельниченко

У статті розглянуто провідні підходи до корекційно-педагогічного супроводу процесу становлення психологічної статі та формування у дівчинки-підлітка з порушеннями психофізичного розвитку адекватної статевої ідентичності. Зазначено умови формування адекватної статево-рольової поведінки.

Ключові слова: *статево-рольова поведінка, дівчата-підлітки з порушеннями психофізичного розвитку, корекційно-педагогічний супровід.*

Условия формирования адекватного поло-ролевого поведения у девочек-подростков с нарушениями психофизического развития

В статье рассмотрены ведущие подходы к коррекционно-педагогическому сопровождению процесса становления психологического пола и формирования у девочек-подростков с нарушениями психофизического развития адекватного поло-ролевого поведения.

Ключевые слова: *поло-ролевое поведение, девочки-подростки с нарушениями психофизического развития, коррекционно-педагогическое сопровождение.*

Conditions of adequate sex-role behavior in adolescent girls with violations of psychophysical development

The article deals with the leading approaches to correctional and pedagogical support of the process of psychological sex and the formation of adolescent girls with impaired mental and physical development of adequate sex-role behavior.

Keywords: *sex-role behavior, adolescent girls with impaired mental and physical development, correctional and educational support.*

Формування адекватної статево-рольової поведінки у

дівчаток-підлітків стає одним із найважливіших та складних завдань корекційної та навчально-виховної роботи з дітьми, що мають порушення психофізичного розвитку (ППР). Цей процес потребує від педагогів знання найбільш соціально важливих рис сучасної жінки та орієнтації на них, як на перспективні завдання у вихованні адекватної статево-рольової поведінки у дівчат-підлітків з ППР. Ефективність вирішення даного завдання значною мірою залежить від організації та дотримання певних педагогічних умов [2-4].

Перш за все слід пам'ятати про те, що статевий розвиток дитини відбувається природнім шляхом та визначається генетично передбаченими та вроджено-спадковими біологічними програмами. У зв'язку з цим від дорослих вимагається досить обережне, м'яке, ненав'язливе, опосередковане втручання, а не прямий вплив на дитину. В якості такого засобу виступає, на наш погляд, педагогічний супровід, що покликаний виконувати функції підтримки, допомоги, стимулювання, консультування, сприяння корекції та навчання.

Організуючи педагогічний супровід процесу становлення психологічної статі та формування у дівчинки-підлітка з ППР адекватної статевої ідентичності, важливо дотримуватися наступних підходів.

У першу чергу — *природовідповідний*, дотримання якого означає збереження та підтримку природного перебігу статевого розвитку дівчинки, врахування біологічних, психофізіологічних та соціально-психологічних особливостей.

Не менш значущим підходом щодо організації педагогічного супроводу статево-рольового розвитку дівчинки-підлітка є *соціокультурний*. Його сутність полягає в тому, що педагог у визначенні цілей та завдань корекційно-педагогічної взаємодії з дитиною обов'язково орієнтується на вимоги соціуму щодо статево-рольової поведінки жінки та її соціально значущим особистісним ролям, якостям і функціям.

Важливим є також *аксіологічний* підхід, що означає розуміння статевого виховання дитини як ціннісного та значимого у розвитку особистості, а цілі та завдання статевого виховання висуваються таким чином, щоб оптимально враховувати

особливості, інтереси та потреби підлітка з ППР в процесі статевої ідентифікації та диференціації.

Вирішення завдань формування адекватної статевої ідентичності здійснюється в процесі різних видів і форм дитячої діяльності всіма учасниками корекційного та навчально-виховного процесу, включаючи, безумовно, і батьків, — таким чином, реалізується *комплексний* підхід.

Нарешті, природним є дотримання *диференційованого* підходу, який передбачає цілеспрямовану роботу з розвитку адекватної статевої ідентичності у дівчаток-підлітків з ППР застосовуючи специфічні корекційно-виховні технології.

Реалізація всіх вищеназваних підходів можлива за умови дотримання ряду принципів: саморозвитку, культуровідповідності, опосередкованого втручання, природовідповідності, врахування індивідуальних та психофізіологічних особливостей.

Об'єктом корекційно-педагогічного супроводу формування адекватної статево-рольової поведінки є педагогічне середовище як система відносин "учитель - дитина", "учитель - батьки", "батьки - дитина", "дитина - дитина", "дитина — статево-розвиваюче предметно-соціальне середовище".

Адекватно об'єкту корекційно-педагогічний супровід здійснюється за кількома напрямками.

Провідним напрямком виступає розробка форм та змісту корекційно-педагогічного супроводу статевого розвитку дівчат-підлітків з ППР. В межах даного напрямку роботи педагога вирішуються такі основні завдання:

- здійснення моніторингу становлення статевої ідентичності дівчинки з порушеннями психофізичного розвитку;
- сприяння формуванню статевого, статево-рольового, статево-вікових уявлень та цілісного позитивного образу «Я-дівчина»;
- створення умов для формування адекватної статево-рольової поведінки та міжстатевих відносин;
- організація та використання різних педагогічних ситуацій для актуалізації та реалізації дівчинкою-підліткою себе як представниці жіночої статі.

Важливим напрямком роботи педагогічного колективу є надання допомоги батькам у вихованні дівчат-підлітків з порушеннями психофізичного розвитку. Завдання цього напрямку:

- акцентування уваги батьків на вихованні у дівчинки адекватної статевої ролі в сьогоденні та на майбутнє;
- створення умов для набуття батьками необхідних знань про психофізіологічні та психосоціальні особливості дівчинки-підлітка з ППР та технології статевого виховання дитини в умовах сім'ї;
- здійснення з батьками пошуку найбільш ефективних способів взаємодії з дівчинкою.

Також в роботі з формування адекватної статево-рольової поведінки у дівчаток-підлітків з ППР самі педагоги потребують ефективної допомоги, яку організовує адміністрація відповідного навчального закладу. Даний напрямок педагогічного супроводу – підвищення педагогічної компетентності вчителів та вихователів у роботі з дівчатками зазначеної категорії – потребує вирішення наступних завдань:

- збагачення педагогічного колективу закладу необхідними знаннями;
- сприяння пошуку методів та прийомів педагогічної взаємодії, адекватних соціально-статевим та психофізичним особливостям дітей;
- підвищення мотивації та ціннісне ставлення педагогів до статевого виховання дівчаток-підлітків з ППР.

Існуюче підсвідоме переконання педагогів і батьків у тому, що дівчатка – тендітні створіння, примушує їх бути занадто обережними у розвитку фізичних задатків своїх доньок та учениць (вихованок) [3].

На основі матеріалів праць Д. Еліум та Дж. Еліум [5] та з метою підвищення ефективності корекційно-педагогічної роботи з формування адекватної статево-рольової поведінки у дівчаток-підлітків з ППР нами розроблені психолого-педагогічні умови міжособистісної взаємодії дорослого та дитини та передбачають наступні поради:

– Необхідно слухати дівчинку та надавати їй можливість висловитися.

Коли її слухають, не втручаючись у монолог, вона відчуває підтримку, яка так їй необхідна, щоб перетворити емоції у вираз почуттів. Цей процес передбачає спільні дії та обговорення і пошук компромісу, оскільки іноді дівчаткам потрібно виплеснути назовні власні глибинні почуття.

– Необхідно співчувати дівчинці, але не перегравати в цьому.

Не слід використовувати техніку активного слухання (метод дослівного повторення фраз співрозмовника) саме тому, що, намагаючись полегшити стан дівчинки, можна випустити з уваги те, заради чого вона говорить про все це.

– Слід бути готовими відгукнутися на швидкі зміни емоційного стану дівчинки.

Необхідно продемонструвати дівчинці приклади того, як можна підкорити власні емоції та почуття. Спостереження за тим, як це роблять інші – кращий спосіб здолати свої емоції та почуття. Не слід позбавляти дівчинку-підлітка з ППР права на будь-які емоції. Якщо дорослі заперечують існування почуттів дівчинки, то тим самим перешкоджають розвитку у неї здатності пізнавати себе та діяти, виходячи з цього розуміння.

– Необхідно формувати у дівчаток-підлітків з ППР реалістичний образ жінки.

Ілюстрування позитивності тих чи інших жіночих якостей з допомогою різних прикладів. Жінки завжди працюють як вдома, так і поза родиною. Однак сучасна ситуація, коли жінка намагається «зробити все» – бути досконалою матір'ю, досконалою дружиною та досконалою «діловою жінкою» – призвела до крайньої завантаженості жінок.

– Неупередженість поглядів дорослих стосовно розумових здатностей, здібностей та можливостей дівчинки-підлітка з ППР.

Когнітивний розвиток та поведінка, що відповідають психофізичним особливостям і віку, а також адекватна реакція дорослих на них дозволяє дівчаткам-підліткам з ППР розвиватися за своїм власним розкладом. Якщо дорослі схвалюють вчинки дівчинки-підлітка, що відповідають віку, то це дозволяє їй прислухатися до власних внутрішніх імпульсів, а не вимушено підкорятися незрозумілим вимогам (поводитися як леді, не товаришувати з хлопцями), від цього вона тільки ніяковіє та губиться. Спроби підштовхнути дівчинку думати невідповідно до її вікових та психофізичних особливостей руйнують віру дівчинки у відчуття внутрішньої готовності до конкретних вчинків.

В підлітковий період життя дівчинки з ППР гра залишається одним з ефективних способів вирішення вікових завдань з формування адекватної статево-рольової поведінки

Дівчаткам-підліткам потрібні заняття, іграшки та книжки, що сприятимуть розвитку навичок статево-рольової поведінки та впевненості у собі, позитивному ставленню до себе як до дівчинки та до міжособистісних стосунків з особами протилежної статі. Досить вдалим є підбір за певною тематикою (способи вирішення конфліктів, допомога в оцінці краси несхожості людей один на одного тощо) та читання книжок дівчаткам вголос, що стає джерелом розвитку уявлення, самооцінки, а це в свою чергу полегшує майбутнє життя дівчинки, адаптує до нових соціальних ролей її як жінки.

Важливим моментом під час формування адекватної статево-рольової поведінки дівчинки-підлітка з ППР виявляється позитивне налаштування на взаємодію. Розглядаючи її вчинки, капризи та можливо і одержимість як прояви статевої незрілості, а не як пороки або незадовільну поведінку, педагоги та батьки зможуть побачити першопричину, зрозуміти, що ж дівчинка являє собою насправді. Цей новий погляд допоможе спрямовувати, формувати дівчинку-підлітка з ППР, розвиваючи її

потенційні можливості, задатки, здібності, таланти, щоб вона змогла виконати своє призначення в майбутньому.

Численними дослідженнями соціологів, педагогів і психологів доведено, що мужність і жіночність в особистості людини не повинні протиставлятися, а людина з характеристиками, що суворо відповідають її статі, виявляється меншою мірою пристосованою до життя [1; 2; 4]. Наприклад, низькомаскулінні жінки та високофемінні чоловіки відрізняються безпорадністю, пасивністю, тривожністю, схильністю до депресії. Високомаскулінні чоловіки та жінки зазнають труднощі у встановленні та підтримці міжособистісних відносин. Виявлено високий відсоток сексуально-психологічних дисгармоній та статевих розладів у сімейних пар, де партнери дотримувалися традиційних моделей чоловічої та жіночої поведінки. Отже, основним завданням педагогів стає формування андрогінної особистості, тобто такої особистості, в якій розумно поєднуються маскулінні та фемінні риси. Оскільки вченими виявлено зв'язок андрогінії з високою самоповагою, здатністю бути наполегливим, високою мотивацією до досягнень, ефективним виконанням батьківської ролі, внутрішнім відчуттям благополуччя. Андрогінна особистість має багатий набір паттернів (способів) статево-рольової поведінки та гнучко використовує їх в залежності від соціальних ситуацій. Отже, на наш погляд, саме зазначені якості виявляться корисними для дівчаток-підлітків з ППР, майбутніх жінок, яким невдовзі доведеться активно інтегруватися та стверджуватися в соціальному світі.

Література:

1. Каган В.Е. Стереотипы мужественности-женственности и «образ Я» у подростков / В.Е. Каган // Вопросы психологии. – 1989. – № 3. – С.53-62.
2. Орлов Ю.М. Половое развитие и воспитание / Ю.М. Орлов // Психологическая наука – школе. [Книга для учителя]. – М.: Просвещение, 1993. – 239 с.
3. Столярчук Л.И. Воспитание школьников в процессе полоролевой социализации: [Учебное пособие] /

Л.И. Столярчук. – Волгоград: Перемена, 1997. – 189 с.

4. Татаринцева Н.Е. Полоролевое поведение ребенка как образ культурной жизни человека / Н.Е. Татаринцева // Ребенок в мире культуры: [Учебно-методическое пособие / под ред. Р.М. Чумичевой]. – Ставрополь: Ставропольсервисшкола, 1998. – 558 с.

5. Элиум Д. Воспитание дочери / Д. Элиум, Дж. Элиум. – СПб.: Питер Пресс, 1997. – 384 с. (Серия «Вы и ваш ребенок»).

УДК:396.36:81'442

Рецензент: Е.А. Данілавичюте,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СТАНУ
СФОРМОВАНОСТІ ФОНОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ В УЧНІВ 5-6
КЛАСІВ З ТПМ

Т.В. Мельніченко

У статті висвітлено шляхи побудови експериментальної методики діагностики сформованості фонологічного компоненту мовлення в учнів 5-6 класів з ТПМ; наведено приклади завдань для визначення рівня оволодіння фонологічними знаннями учнями з тяжкими мовленнєвими розладами.

Ключові слова: тяжкі порушення мовлення, знання, уміння, фонологічний компонент, завдання.

**К вопросу определения состояния
сформированности фонологических знаний в учащихся 5-
6 классов с ТНР**

В статье освещены пути построения экспериментальной методики диагностики сформированности фонологического компонента речи у учеников 5-6 классов с ТНР; приведены примеры заданий для определения уровня овладения фонологическими знаниями учащимися с тяжелыми речевыми расстройствами.